

січня 2007 р. № 34. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

2. План заходів щодо модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2016–2018 роки: Наказ Міністерства фінансів України від 28 листопада 2016 року № 1038. URL : <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/buhgalterskiy-oblik/plan-zahodiv-shchodo-modernizatsiyi-sistemi-buhgalterskogo-obliku-v/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

3. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 20 червня 2018 р. № 437-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

5. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі від 29.12.2015 р. № 1219. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

6. Про запровадження міжнародного номера банківського рахунку (IBAN) в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.12.2018 р. №162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-18> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Лободіна Зоряна Миколаївна
д-р. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ІНКЛЮЗИВНЕ СТАЛЕ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ: ПЕРЕШКОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зважаючи на низку проблем, пов'язаних із сповільненням темпів економічного зростання, поширенням бідності серед населення, деструктивних демографічних і екологічних процесів, соціального відторгнення населення, гендерної нерівності у доступі до участі в економічному, соціальному та політичному житті країни, доцільним є розроблення і реалізація державою заходів, що базуються на концепції

інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth).

Базові положення цієї концепції розроблялися такими вченими, як Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, Е. Райнерт, Дж. Подеста, З. Бедос, С. Голандер, та були використані в роботі Комісії зі зростання і розвитку, очолюваної М. Спенсом, Б. Солоу, за результатами якої підготовлено «Доповідь про ріст. Стратегії сталого розвитку і інклюзивного зростання» (The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development) [1].

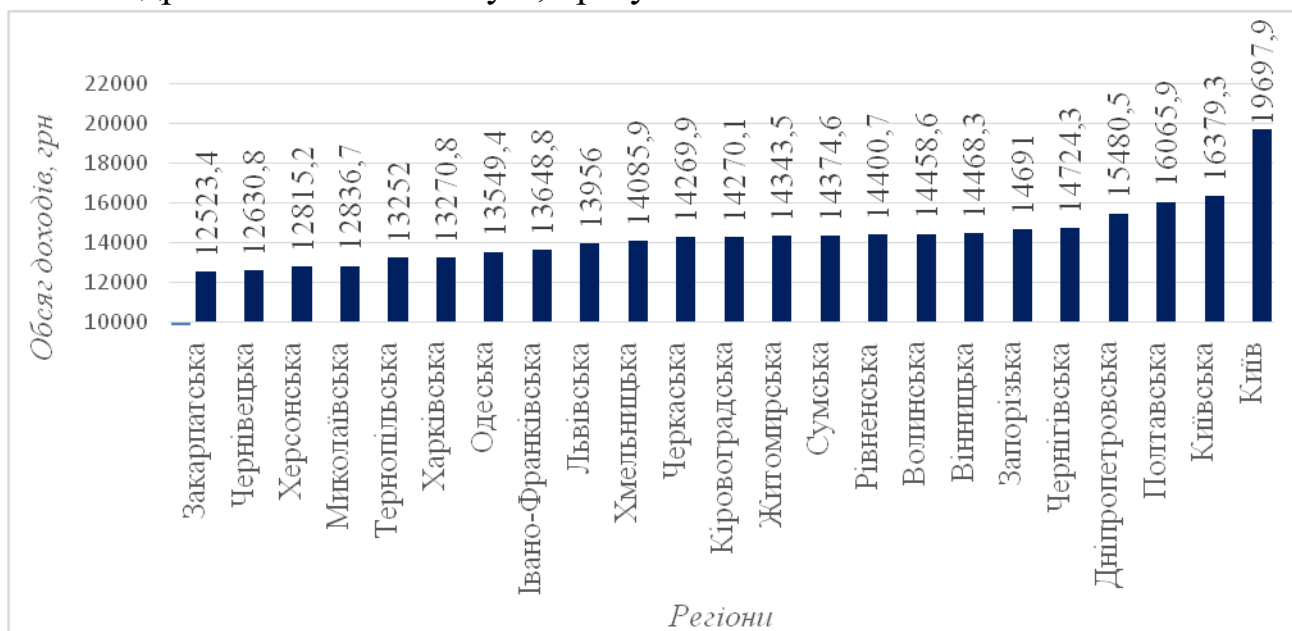
Інклюзія полягає в забезпеченні активної участі усіх зацікавлених сторін у системі для отримання позитивного результату за рівних можливостей та адаптації системи до потреб людини. У рамках інклюзивної моделі люди адаптуються, змінюються, беруть активну участь в економічному, соціальному та політичному житті держави з урахуванням необхідності задоволення потреб кожного члена суспільства. Концепція інклюзивного сталого розвитку передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості, щоб задовольнити свої потреби. Інклюзивне зростання економіки є багатofакторним і багаторівневим процесом, основою якого є економіка максимальної зайнятості та взаємодії усіх суб'єктів у контексті гуманного розвитку суспільства [2, с. 85].

Значимість забезпечення інклюзивного зростання економік підтверджена рішеннями багатьох міжнародних організацій, а необхідність запровадження інклюзивно орієнтованого бюджетування в Україні обумовлена недостатнім рівнем інклюзії національної економіки. Результати розрахунку індексу інклюзивного розвитку (IDI) – інтегрального показника, який визначається з урахуванням 12 різних індикаторів (IDI запропонований у 2017 р. на Всесвітньому економічному форумі у м. Давосі для комплексного відображення рівня соціально-економічного розвитку держави), показують, що серед 106 (2017 р.) і 103 (2018 р.) країн світу Україна посіла у 2017 р. 76 місце зі значенням індексу 3,67, а у 2018 р. – 78 місце зі значенням індексу 3,42, а серед 79 (2017 р.) і 74 (2018 р.) країн, що розвиваються – відповідно – 47 і 49 місця. За останні п'ять років інклюзивний розвиток України знизився на 6,8% [3].

Однією із причин зниження рівня інклюзивного розвитку економіки України є збільшення розшарування суспільства за розподілом багатства і демографічного навантаження, рівня бідності, зменшення продуктивності праці, зайнятості, у результаті чого спостерігається неоднаковий доступ населення до суспільних послуг та бюджетних ресурсів.

Водночас відмінності соціально-економічного розвитку регіонів, податкового потенціалу адміністративних територій, від якого залежить дохідна база місцевих бюджетів, неоднакова потреба у бюджетних ресурсах для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, різна вартість суспільних послуг, які вони надають, ускладнюють вирішення проблеми соціальної нерівності.

У результаті аналізу обсягу доходів місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів з державного бюджету на одну особу за регіонами України виявлено регіональну асиметрію за цим показником. Наприклад, обсяг доходів місцевих бюджетів на одну особу у Закарпатській області у 2018 р. становив 12751,6 грн. Водночас, у Полтавській області – 16499,5 грн., а у м. Києві – 19414,6 грн. (рис. 1), тобто відрізняєсі більш ніж у 1,5 разу.

Рис. 1. Доходи місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів з Державного бюджету України на одну особу у 2018 р., грн.

Примітка: складено автором на основі даних [4]

Ми не стверджуємо, що у всіх регіонах України обсяг доходів місцевих бюджетів на одну особу повинен бути однаковим. Проте громадяни України повинні мати рівний доступ до усіх суспільних благ, які надаються за рахунок бюджетних ресурсів.

Підтвердженням нерівномірного розподілу бюджетних ресурсів є обсяг видатків місцевих бюджетів на освіту на одного учня. Порівняльний аналіз видатків на середню освіту, кількості класів та учнів, наповнюваності класів [5] дали змогу зробити висновок, що, як правило, при більшій наповнюваності класів видатки на одного учня є меншими. Проте досить часто при однаковій кількості класів (наприклад,

одинадцятих) і практично однаковій їх наповнюваності різниця у видатках бюджетних ресурсів на одного учня складає у школах Вінницької області до 16 тис. грн., Дніпропетровської – до 23,17 тис. грн., Львівської – до 9,62 тис. грн., Тернопільської – до 7,72 тис. грн., Полтавської – до 29,06 тис. грн. Тобто, одні школи отримують значно більший обсяг бюджетних ресурсів, що дає їм змогу швидше оновлювати матеріальну базу, а учні цих шкіл можуть навчатися у кращих умовах, ніж інші. Це зумовлює поширення нерівності у доступі до якісних освітніх послуг.

Ще гірша ситуація спостерігається із розподілом бюджетних ресурсів у галузі вищої освіти. Наприклад, вартість підготовки одного студента, який навчається за державним замовленням, у 2018 р. (за даними Міністерства фінансів України [6]) коливалася від 19,2 тис. грн. у Таврійському національному університеті імені В. Вернадського до 142,6 тис. грн. у Льотній академії Національного авіаційного університету (м. Кіровоград). Звичайно, що підготовка фахівця у сфері авіації більш дороговартісна, ніж підготовка менеджера чи юриста, проте згадана вище академія є відокремленим структурним підрозділом Національного авіаційного університету, де обсяг витрат на одного студента, який навчається за державним замовленням, у 2018 р. становив 43,5 тис. грн. Водночас, обсяг аналогічних витрат у Київському національному торговельно-економічному університеті, де в основному здійснюється підготовка фахівців у сфері обслуговування, економіки та права, склав 42,6 тис. грн. Середні обсяги витрат в аграрних університетах України коливались від 20,9 тис. грн. (Луганський національний аграрний університет), 30,2 тис. грн. (Білоцерківський національний аграрний університет) до 61,3 тис. грн. (Національний університет біоресурсів і природокористування України) та 60,4 тис. грн. (Одеський державний аграрний університет).

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що практика планування і здійснення видатків на вищу освіту потребує удосконалення. На наш погляд, доцільно фінансувати вищі заклади освіти з урахуванням затвердженої розрахункової вартості підготовки одного фахівця і-тої спеціальності і-того освітнього ступеня за вже існуючим принципом «гроші йдуть за студентом». Ця вартість має бути однаковою для всіх надавачів освітніх послуг, які мають право здійснювати таку діяльність.

Дещо краща ситуація в контексті інклюзивного бюджетування спостерігалася щодо обсягу видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я на одну особу. У регіонах, де цей показник найвищий, коефіцієнт

співвідношення видатків на охорону здоров'я та видатків на місцеве самоврядування на одну особу теж найвищий. Зокрема, у Запорізькій області він становить 3,9, у Черкаській – 4,96, а у Києві – 5,6. Отже, у регіонах, де місцева влада витрачає менше ресурсів на своє утримання (в розрахунку на одного жителя), більше ресурсів залишається для надання суспільних послуг усім мешканцям відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Це підвищує рівень інклюзивного сталого розвитку України.

Виходячи з вищенаведеного, можемо стверджувати, що в Україні склалися усі передумови для розробки і впровадження нової інноваційної технології управління бюджетними ресурсами – інклюзивно орієнтованого бюджетування.

Серед основних ознак інклюзивно орієнтованого бюджетування варто виокремити такі:

- максимально можлива участь громадян у формуванні бюджетних програм, на основі яких визначаються видатки бюджетів, а також у контролі за їх виконанням, включаючи процедуру звітування;

- наявність законодавчо затверджених правил, норм та процедур, які дозволяють максимально повно залучити громадян до наповнення бюджетів різних рівнів на основі принципу прогресивного оподаткування;

- наявність законодавчо затверджених правил, норм та процедур, на основі яких забезпечуються рівні можливості доступу до отримання якісних суспільних послуг (освітніх, медичних, соціальних тощо).

Таким чином, під інклюзивно орієнтованим бюджетуванням пропонуємо розуміти технологію управління бюджетними ресурсами, яка відображає спосіб впливу методів, форм, інструментів, важелів бюджетного механізму на розподільні відносини, полягає у забезпеченні відповідності результатів формування і використання бюджетних ресурсів пріоритетам соціально-економічного розвитку держави, ґрунтується на рівних можливостях доступу населення до суспільних послуг, активній участі усіх зацікавлених сторін у бюджетних процедурах та гармонізації інтересів держави і громадян. Практичне застосування запропонованої технології управління сприятиме покращенню добробуту населення в контексті забезпечення інклюзивного сталого зростання.

До основних елементів інклюзивно орієнтованого бюджетування пропонуємо віднести: бюджетні програми; результативні показники оцінювання виконання бюджетних програм; виконавців бюджетних програм; ініціативних, активних, фінансово грамотних громадян; бюджет

участі (партиципаторний бюджет). Більш детально зазначені елементи та основні етапи інтеграції інклюзивних аспектів у бюджетний процес охарактеризовано у статті автора, присвяченій дослідженню технологій бюджетування [7].

Вищенаведене обумовлює доцільність використання у науковому обігу такого поняття як «бюджетна інклюзія», під яким пропонуємо розуміти всебічний доступ усіх стейкхолдерів до формування та використання бюджетних ресурсів через впровадження інноваційних технологій бюджетування.

Отже, важливим кроком на шляху до запровадження інклюзивно орієнтованого бюджетування в умовах діючого в Україні програмно-цільового методу управління бюджетними ресурсами вважаємо застосування інклюзивного підходу під час визначення результативних показників виконання бюджетних програм із урахуванням статі, віку, місця проживання, соціальної приналежності населення тощо з метою забезпечення справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами для покращення якості надання гарантованих суспільних послуг. Важливим є і врахування принципу забезпечення рівних прав та можливостей усіх членів соціуму у бюджетній сфері, який передбачає і здійснення необхідних змін у правових актах, що використовуються в бюджетному процесі на державному і місцевому рівнях, а також наявність політичної волі органів державної влади і місцевого самоврядування.

Реалізація запропонованих заходів дасть змогу якісно змінити механізм та специфіку використання бюджетних ресурсів, зокрема, відмовитися від принципу фінансування закладів соціально-культурної сфери чи загального обсягу послуг громадянам на користь запровадження бюджетного фінансування конкретної суспільної послуги індивідууму чи визначеній групі осіб залежно від статі, віку, соціального статусу, місця проживання тощо.

Очікується, що основними перевагами інклюзивно орієнтованого бюджетування буде зниження нерівності доступу громадян до процесів формування і використання бюджетних ресурсів, підвищення адресності та якості надання суспільних послуг, залучення громадськості до участі у бюджетних процедурах.

Отже, інклюзивно орієнтоване бюджетування – це інноваційний підхід до процесу реформування системи управління державними фінансами в Україні, спрямований на вдосконалення бюджетного процесу.

Література:

1. The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development, 2008. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank URL : https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6507/449860PUB0Box3101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf?sequence=1&isAllowed=y/Growth_Commission_Final_Report_English.pdf.
2. Продиус О. І. Інклюзивні інновації в контексті соціальної відповідальності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 2, ч. 2. С. 84–88. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_2_2017ua/19.pdf.
3. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2017–2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
4. Статистичний збірник «Бюджет України за 2018 рік» / Міністерство фінансів України. К., 2019. 309 с. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf).
5. Видатки на освіту. Середня освіта: масив даних. Міністерство фінансів України, 2019. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
6. Видатки на освіту. Вища освіта: масив даних. Міністерство фінансів України, 2019. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
7. Лободіна З. М. Технології бюджетування: реалії та перспективи вдосконалення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 6/4. С. 27 – 32.

Максимець Оріся Олегівна
секретар Берестечківської міської ради

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД – ПРІОРИТЕТ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування є рушійною силою розвитку регіонів України. Бюджетна децентралізація влади як складова державної політики регіонального розвитку є однією з визначальних у порядку денному реформ в Україні. Вона створила підґрунтя для укорінення кардинальних